

Minnisblað

Efni: Sáttamiðlun – Nýsköpun og umbótahugmyndir

Sáttamiðlun er viðurkennd og vaxandi aðferð um allan heim. Stjórnvöld, fyrirtæki, sveitarfélög, lögmenn, dómstólar og stjórnvöld tileinka sér aðferðina hraðbyri. Akademísk gróska stuðlar að hraðari þróun og víða erlendis tekur starfsumhverfi stjórnvalda og dómstóla sérstakt mið af sáttamiðlun á sviði einkaréttar. Samhliða vaxa tækifæri á einkamarkaði. Við blasir að Ísland dregst hratt aftur úr öðrum þjóðum.

„Sáttamiðlun er aðferð til lausnar ágreiningi, sem aðilar taka sjálfviljugir þátt í, tveir eða fleiri, í trúnaði, og með hjálp óháðs og hlutlauss sáttamiðlara komast sjálfir að samkomulagi um lausn ágreiningsins, sem þeir meta viðunandi fyrir báða aðila, gegnum skipulagt og mótað ferli.“ (Sátt, félag um sáttamiðlun, 2018).

Sáttamiðlun nýtist jafnt utan réttar og fyrir milligöngu dómstóla. Í íslenskum lögum hafa lengi verið til staðar lagaheimildir sem framkvæmdarvaldið hefur ekki sýnt nægilega athygli, þrátt fyrir ríka sögu sáttanefnda í héruðum landisins, ágæta reynslu á afmörkuðum sviðum (Innanríkisráðuneytið, 2016), hraða þróun og góðan árangur erlendis og fjölmargar fyrirmyndir.

Rík hefð er fyrir sáttamiðlun í Norgi og öll Norðurlöndin hafa stigið stór skref (Finlands Forum för Medling, 2018). Í Bandaríkjunum er framkvæmd, fræðimennska og markaður margra áratuga gamall. Víðast í Evrópu hefur stétt sáttamiðlara gert sig gildandi á forsendum þekkingar, siðareglna og lagaramma um sáttamiðlun sem treysta grundvöll starfseminnar (Mediate Ireland, 2018). Lögmenn sem sáttamiðlarar eiga víðast verulega hlutdeild. Á Bretlandseyjum birtist vaxandi vitund um sáttamiðlun í aukinni eftirspurn og sáttamöguleikum. Hröð aðlögun á sér einnig stað hjá ríkisstofnunum, úrskurðaraðilum og fyrirtækjum sem takast á við úrlausn margs konar ágreinings með beitingu sáttamiðlunar. Dómsmálum í Englandi hefur t.a.m. fækkað um tugi prósent. Finna má fjölmörg dæmi um lögbundin verkefni (sérákvæði í lögum), stjórnvöldframtækni (sáttamiðlun til fyllingar úrskurðarframtækni) og opinbera þjónustu (ótal dæmi) en einnig í innra starfi og skipulagi hins opinbera. Að ónefndum dómstólum á grundvelli breyttra réttarfarsreglna um ríkari beitingu sáttamiðlunar í stað hefðbundinnar dómsmeðferðar. Beiting sáttamiðlunar utan réttar fer því mjög vaxandi. Gjafsóknarheimildir eru víða skilyrtar eða takmarkaðar við sáttatilraunir. Þannig er markvisst stuðlað að utanréttarsáttum sem réttarsáttum. Forsenda þróunar skv. öllu ofangreindu er þátttaka og frumkvæði hins opinbera.

Borin hafa verið kennsl á margþættan ávinning, einstaklingsbundinn, rekstarlegan og samfélagslegan, jafnvel þjóðhagslegan. Rannsóknir sýna að upplifun mikils meirihluta málsaðila er jákvæð, gjarnan með vísan til sanngirni. Í annan stað sýna rannsóknir að árangur af sáttamiðlun er meiri (e. outperforms) en af dómsmeðferð. Í þriðja lagi dragi sáttamiðlun úr fyrirhöfn og kostnaði í réttarkerfinu. Er annar sparnaður þá ónefndur. Þess utan séu sáttamiðlun og skyldar leiðir bæði hraðvirkari og hagkvæmari í samanburði við dómsmeðferð. (Eisenberg D. , 2016 í Evans, 2018).

Ný hugsun, frábrugðin þeirri sem viðtekin er við úrvinnslu ágreinings, hefur rutt sér til rúms. Íslensk stjórnvöld hafa verk að vinna.

Innleiðing sáttamiðlunar á Íslandi og aðlögun má sjá sem fasaskipt ferli:

Nýsköpun og umbætur til skemmri tíma:

- 1) *Greining vinnuhóps* á lagaheimildum og starfsaðferðum opinberra aðila og tillögugerð um aukna notkun sáttamiðlunar og hæfilega aðlögun.
- 2) *Aðlögun gjafsóknarframkvæmdar* og endurskoðun m.t.t. til rýmkunar á starfsháttum gjafsóknarnefndar varðandi sáttameðferð samhliða dómsmeðferð eða í hennar stað.
- 3) *Tilraunaverkefni*. Nærtækt er að virkja sáttahlutverk sýslumanna í samræmi við skýran löggjafarvilja skv. 107. gr. laga nr. 91/1991, þ.e. með setningu reglna um sáttameðferð í einkamálum á milli þess sem mál „er tekið fyrir á dómþingi eða áður áður en mál er höfðað.“ Samhliða verði lagt mat á kosti virkrar sáttamiðlunar á sviði einkamála, svo sem fjölmargar erlendar fyrirmyndir gefa tilefni til.

Nýsköpun og réttarbætur til lengri tíma:

- 1) Opinber stefnumótun um sáttamiðlun.
- 2) Nýsköpun í ríkisrekstri á grundvelli hugmyndafræði um sáttamiðlun, t.d. fræðsluverkefni hvar ráðuneytum og ríkisstofnunum yrði gert kleift að laga úrræðið að starfsemi sinni.
- 3) Greining á réttarstöðu sáttamiðlara og starfsumhverfi með tilliti til þess hvernig gæði og árangur verði best tryggð, sbr. fyrirbyggjandi alþjóðareglur um störf sáttamiðlara.
- 4) Hugað verði að endurskoðun á lögum um meðferð einkamála þar sem kannað er hvernig unnt er að laga sáttamiðlun að markmiðum laganna. Enn fremur hvort skilyrði og þörf er á löggjöf um sáttamiðlun í samræmi við tilskipun Evrópusambandsins um sáttamiðlun sem flest önnur Evrópulönd byggja skipan sína á.

Heimildir

- Courts and Tribunals Judiciary. (16. maí 2009). *Court mediation service manual*. Sótt frá <https://www.judiciary.uk/wp-content/uploads/JCO/Documents/Guidance/civil-court-mediation-service-manual-v3-mar09.pdf>
- Eisenberg, D. (2016). What we know (and need to know) about court-annexed dispute resolution. *South Carolina Law Review*, 1-18.
- Evans, M. (Febrúar 2018). *Rethinking Legal Aid. An Independent Strategic Review*. Sótt frá <http://www.gov.scot/Resource/0053/00532544.pdf>
- Financial Industry Regulatory Authority. (27. október 2017). *Mediation Process*. Sótt frá FINRA: <https://www.finra.org/arbitration-and-mediation/mediation-process>
- Finlands Forum för Medling. (26. júní 2018). *Finnish Forum for Mediation*. Sótt frá <http://sovittelu.com/english/index.php>
- Gill, C. W. (2014). *Models of Alternative Dispute Resolution - A report for the Legal Ombudsman*. Edinburgh: Queen Margaret University.
- Innanríkisráðuneytið (2016). *Áhrif sáttameðferðar í forsármálum sbr. 33. gr. a. barnalaga nr. 76/2003*. Sótt frá https://www.stjornarradid.is/media/innanrikisraduneyti-media/media/frettir-2016/sattamedferd_lokaskyrsla-a-vefinn.pdf
- Mediate Ireland. (2018). *MEDIATION ACT 2017*. Sótt frá <https://www.mediateireland.com/mediation-law-ireland/law-acts/mediation-bill-2017>
- Sátt, félag um sáttamiðlun. (20. janúar 2018). Sótt frá www.satt.is